

Adrianna Kimla

Uniwersytet Rzeszowski

ORCID: 0000-0002-6784-1256

akimla@ur.edu.pl

Analiza ryzyka rozpadu Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej – casus Szkocji

Wprowadzenie

W pierwszej połowie XX w. ponad 25% światowych terytoriów (zamieszkałych przez ok. 450 mln ludzi) należało do Imperium Brytyjskiego¹. U szczytu jego potęgi (lata 1837–1901) zwykło się mawiać, że nad Imperium tym „słońce nigdy nie zachodzi” (ang. *the empire on which the sun never sets*), co oznaczało, iż w „dowolnym momencie na jego powierzchni istniało takie miejsce gdzie trwał dzień”². Na skutek współzawodnictwa gospodarczego i politycznego z Niemcami, a następnie wybuchu I wojny światowej, Wielka Brytania poniosła znaczne straty finansowe i – co istotne – utraciła pozycję dominującego mocarstwa światowego. Następnie w ramach procesu dekolonizacji, który nabrał tempa po II wojnie światowej, Wielka Brytania uznała niezależność większości terytoriów, co wpłynęło na jej późniejszy kształt³. Obecnie integralną część Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej (dalej jako ZK) tworzą: Anglia, Walia, Irlandia Północna i Szkocja⁴.

¹ J. Pajewski, *Historia powszechna 1871–1918*, Warszawa 1999, s. 18.

² N. Ferguson, *Empire: The Rise and Demise of the British World Order*, Basic Books, 2004, s. 15.

³ *Ibidem*, s. 2–15.

⁴ Pozostałością po dawnym Imperium są terytoria, nad którymi Wielka Brytania sprawuje kontrolę (tzw. terytoria zależne), a które nie stanowią jej integralnej części, są to m.in.: Kajmany, Falklandy, Wyspa Świętej Heleny, Gibraltar, Georgia Południowa i inne.

Wielka Brytania boryka się z zapoczątkowanym w 2016 r.⁵ kryzysem gospodarczym, politycznym i ekonomicznym⁶, ale również ustrojowym i terytorialnym. Aby zrozumieć zasady prawne, określające organizację, sposób funkcjonowania i istotę problemu związanego z ryzykiem dezintegracji, jaki od dłuższego czasu narastał, należy odnieść się do genezy i historycznego powstania ZK⁷. Bowiem te czynniki są ze sobą ściśle powiązane.

W 1603 r. Szkocja i Królestwo Anglii zostały połączone unią personalną, natomiast w 1707 r. podpisały *Act of Union 1707* (akt o unii), na podstawie którego Anglia i Szkocja zjednoczyły się⁸. Sam akt o unii zapewnił Szkocji korzyści gospodarcze, natomiast Anglii korzyści polityczne⁹. W 1707 r. unia personalna, która dotychczas łączyła oba te kraje, została przekształcona w unię realną, czego skutkiem było utworzenie Królestwa Wielkiej Brytanii, w skład którego weszła również Walia¹⁰. Ostateczne zjednoczenie Wysp Brytyjskich dokonano wraz z wejściem w życie aktu unii, który ratyfikowano w 1800 r. (*Act of Union 1800*, sporadycznie też *Acts of Union 1801*). Należy podkreślić, że pod nazwą wyżej wymienionego aktu kryją się dwie ustawy: akt unii z Irlandią z 1800 r.¹¹ uchwalony przez parlament brytyjski i akt unii z 1800 r.¹² uchwalony przez parlament irlandzki. Oba te akty weszły w życie

⁵ 23 czerwca 2016 r. w Zjednoczonym Królestwie Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej odbyło się referendum, w którym uprawnieni do głosowania Brytyjczycy (frekwencja wynosiła 72,2%) zdecydowali o opuszczeniu Wielkiej Brytanii z Unii Europejskiej – 51,9% głosujących zadeklarowało chęć wystąpieniem z Unii Europejskiej, natomiast 48,1% opowiedziało się za pozostaniem. Było to wydarzenie bezprecedensowe w dziejach Unii Europejskiej, które wpłynęło negatywnie m.in. na integrację europejską.

⁶ Jak wynikało z raportu opublikowanego przez brytyjski resort finansów, już sama deklaracja Wielkiej Brytanii o opuszczeniu Unii Europejskiej miała przynieść straty związane chociażby ze spadkiem dochodu narodowego o 3,6% (prognoza na lata 2016–2017), obniżeniem cen za domy (o 10%) oraz zwiększeniem liczby osób bezrobotnych aż o ponad pół miliona. Od 2018 r. – jak podawał Brytyjski Urząd Statystyczny (ONS) – można zaobserwować faktyczne spowolnienie tempa gospodarki (w porównaniu do lat 2012–2017) co obrazuje spadek PKB, ale także regresja w wielu sektorach gospodarki (np. produkcja samochodów spadła o 4%, a budownictwo 0,3%). ONS jako decydującą przyczynę osłabienia gospodarki podał „niepewność i obawy związane z wyjściem Wielkiej Brytanii z Unii Europejskiej”. Zob. *Minęło 100 dni od brexitu. Jakie straty gospodarcze poniosła Wielka Brytania? [PROGNOZY VS. REALIA]*, Forsal.pl, 12 kwietnia 2021 r., <https://forsal.pl/swiat/brexit/artykuly/8137095,100-dni-brexitu-jakie-straty-gospodarcze-poniosla-wielka-brytania-prognozy-vs-realia.html> (data dostępu: 14.08.2021).

⁷ L. Rajca, *Dewolucja jako szczególny proces decentralizacji w Wielkiej Brytanii*, [w:] K. Czarnecki, A. Lutrzykowski, R. Musiałkiewicz (red.), *Samorząd terytorialny w Polsce i w Europie. Aktualne problemy i wyzwania*, Wrocław 2017, s. 148.

⁸ V. Bogdanor, *Devolution in the United Kingdom*, Oxford 1999, s. 7.

⁹ H. Zins, *Historia Anglii*, Warszawa–Wrocław 1971, s. 233.

¹⁰ Początkowo Anglia była monarchią zjednoczoną, która w 1267 r. weszła w unię personalną z Walią. W 1707 r. unia personalna, która dotychczas łączyła oba te kraje, została przekształcona w unię realną.

¹¹ *Union with Ireland Act*, dostępny pod adresem: <https://jameswjbowden.files.wordpress.com/2013/06/union-with-ireland-act-1800.pdf> (data dostępu: 14.08.2021).

¹² *Act of Union 1800*, dostępny pod adresem: <https://www.legislation.gov.uk/aip/Geo3/40/38/part/1?view=plain> (data dostępu: 14.08.2021).

1 stycznia 1801 r. i połączyły Królestwo Wielkiej Brytanii z Królestwem Irlandii, tworząc Zjednoczone Królestwo Wielkiej Brytanii i Irlandii¹³. W 1921 r. dokonął się podział wyspy Irlandia na dwie autonomiczne części: Irlandię Północną i Południową, jednak ostatecznie tylko Irlandia Północna została wcielona do ZK. W 1927 r. Zjednoczone Królestwo ponownie zmieniło swoją nazwę na Zjednoczone Królestwo Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej.

„Szkocja, Walia i Irlandia Północna przystąpiły do unii z Anglią w różnych okolicznościach i na podstawie odmiennych aktów prawnych. Istnienie różnych systemów prawnych w państwie brytyjskim jest zatem następstwem historii politycznej, a w tym rozwiązań przyjmowanych w czasach godzenia się na unię”¹⁴. Niezaspokojone oczekiwania i postulaty, a także dysproporcja, jaka występuje między poszczególnymi częściami ZK, stwarza różnego rodzaju utrudnienia, które mogą prowadzić do ruchów narodowowyzwoleńczych.

Szkockie dążenia do uzyskania niepodległości

Szkoci od początku istnienia swojego państwa bronili niepodległości przed ludami, które regularnie najeżdżały ich terytorium. „Kraj, który przez wiele stuleci był niepodległy, nagle został jedynie regionem, częścią składową wielkiego imperium”¹⁵. Po 1707 r. Szkoci wielokrotnie próbowali uniezależnić się od ZK¹⁶, czego rezultatem były ruchy narodowowyzwoleńcze. W XVIII w. doszło do wzniesienia kilku gwałtownych powstań, głównie zorganizowanych przez jakobickich wyznawców legitymistycznej dynastii Stuartów¹⁷. Powstaniem, które miało największą szansę na powodzenie była tzw. Druga Wielka Rebelia (1745–1746). Jednak brak zdecydowania ze strony dowódców, a także dezercje wśród ochotników doprowadziły do klęski jakobitów. W efekcie Anglia nałożyła na szkotów surowe represje, które dotyczyły chociażby zakazu używania języka gaelickiego i noszenia narodowego stroju¹⁸.

Kolejne ważne wydarzenie, które ukierunkowało Szkotów w dążeniach niepodległościowych, miało miejsce 7 kwietnia 1934 r., kiedy to z połączenia

¹³ Przed uchwaleniem obydwu aktów Irlandia związała się z Anglią unią personalną, która trwała od 1541 r.

¹⁴ L. Rajca, op. cit., s. 149.

¹⁵ A. Małecka, *Odrębność kulturowa Szkotów i szkockie dążenia separatystyczne*, [w:] M. Żakowska, A. Dąbrowska, J. Parnes (red.), *Europa swoich – Europa obcych. Stereotypy, zderzenia kultur i dyskursy tożsamościowe*, Łódź 2017, s. 171.

¹⁶ L. Colley, *Britons: Forging the Nation*, New Haven 1992, s. 11.

¹⁷ E. Radmoska, *Szkockie dążenia niepodległościowe – główne wyzwania w sferze ekonomicznej w aspekcie ewentualnego odłączenia się Szkocji od Zjednoczonego Królestwa*, „Studia Europejskie” 2018, nr 1, s. 119.

¹⁸ A. Ichijo, *Scottish Nationalism and the Idea of Europe: Concepts of Europe and the Nation*, New York 2004, s. 33.

Partii Narodowej Szkocji oraz Szkockiej Partii powstała nacjonalistyczna Szkocka Partia Narodowa (*Scottish National Party – SNP*)¹⁹, której głównym dążeniem było prowadzenie kampanii na rzecz samostanowienia i niepodległości Szkocji²⁰. Szczególnie skrajne okazały się poglądy liderów partii w odniesieniu do II wojny światowej²¹. Profesor Douglas Young, będący liderem SNP w latach 1942–1945, stanowczo nie zgadzał się z poborem Szkotów do Brytyjskich Sił Zbrojnych, a jego działalność spotkała się z powszechną krytyką społeczeństwa brytyjskiego. Ostatecznie Young został skazany i trafił do więzienia za odmowę odbycia obowiązkowej służby wojskowej. Natomiast szkoci dziennikarz Arthur Donaldson, zanim został liderem SNP, twierdził, że inwazja nazistów na Wielką Brytanię przyniesie Szkocji same korzyści i ogromne możliwości, gdyż osłabiona Anglia nie będzie w stanie dyktować warunków, w efekcie czego Szkocja będzie w stanie odzyskać niepodległość²². Rozgłos na scenie politycznej i w kraju partia zyskała jednak dopiero w 1970 r., kiedy jej kandydatka Winnie Ewing niespodziewanie wygrała w wyborach uzupełniających do Izby Gmin²³. Poparcie dla SNP z roku na rok zaczęło rosnąć, a w wyborach, które odbyły się w październiku 1974 r., jej członkowie zdobyli jedenaście mandatów w Izbie Gmin²⁴.

Po 1945 r. Szkocja i Anglia doszły do kompromisu, a za wspólny cel postawiły sobie dążenie do zbudowania państwa dobrobytu (ang. *welfare state*). Angielsko-szkocki konsensus nie trwał jednak długo, bo do połowy lat 70. XX w., gdy premierem została Margaret Thatcher²⁵. Jej posunięcia i ruchy polityczne aż do dzisiaj są przedmiotem zażartych sporów, a na znacznej większości obszarów Szkocji jej rządy uważane są za klęskę. Premier Wielkiej Brytanii była m.in. przeciwniczką utworzenia autonomicznego rządu Szkocji, co wcześniej szeroko lansowała Partia Konserwatystów, której była liderem,

¹⁹ Obecnie Szkocka Partia Narodowa jest – obok Partii Pracy i Partii Konserwatywnej – trzecią pod względem wielkości partią polityczną w Wielkiej Brytanii, na czele której od 20 listopada 2014 r. stoi Nicola Sturgeon, pełniąca funkcje pierwszego ministra Szkocji. Zgodnie z danymi Komisji Wyborczej na dzień 31 grudnia 2015 r. partia liczyła 115 000 członków – zob. Electoral Commission, *Scottish National Party accounts 2015*, <http://search.electoralcommission.org.uk/Search/Accounts?currentPage=1&rows=10&sort=TotalIncome&order=desc&open=filter&et=pp&year=2015®ister=gb®Status=registered&rptBy=centralparty&rptBy=accountingunits&optCols=BandName> (data dostępu: 14.08.2021).

²⁰ G. Hassan, *The Modern SNP: From Protest to Power*, Edinburgh University Press, 2009, s. 5–9.

²¹ H.J. Hanham, *Scottish Nationalism*, London 1969, s. 163.

²² *M15 file links former SNP leader to Nazi plan*, „The Scotsman”, 7 listopada 2005 r., <https://www.scotsman.com/news/mi5-file-links-former-snp-leader-nazi-plan-2512735> (data dostępu: 14.08.2021).

²³ E. Radmoska, op. cit., s. 120.

²⁴ G. Duerr, *Scottish Secession: Prospects for Independence after Blair?*, „Britain after Blair” – Chicago, s. 10.

²⁵ Margaret Thatcher – w latach 1975–1990 szefowa Partii Konserwatywnej, ponadto pierwsza kobieta premier Wielkiej Brytanii, która sprawowała tę funkcję w latach 1979–1990.

w rezultacie czego poparcie Szkotów dla konserwatystów znacząco spadło²⁶. Decyzje Thatcher spowodowały również, że doszło do likwidacji znacznej części regionalnego przemysłu, a także wystąpienia szeregu negatywnych skutków zarówno gospodarczych, jak i społecznych²⁷. Niewykluczone, że odmienne podejście Szkocji i Anglii do zagadnień gospodarczych w kraju było bodźcem do ponownego wzniesienia szkockich dążeń niepodległościowych²⁸. Do tego doszła odmienność poglądów w zapatrywaniu się na funkcjonowanie państwa i większe przywiązywanie do reguł solidaryzmu społecznego, a także przekonanie o samowystarczalnej gospodarce.

Szkocja coraz częściej zaczęła wysuwać postulaty dotyczące zwiększenia autonomii. W rezultacie we wrześniu 1997 r. przeprowadzono referendum, na mocy którego utworzono Parlament Szkocki (*Scottish Parliament*, często też określany „Holyrood”) oraz przyznano mu możliwość wpływania na wysokość podatków²⁹. Żądania Szkotów nie zostały jednak w pełni zaspokojone, co spowodowało, że SNP zaczęła jeszcze prężniej działać na rzecz uzyskania niepodległości.

18 września 2014 r. podczas referendum niepodległościowego Szkoci dostali szansę na podjęcie decyzji w kwestii odłączenia się od ZK. Pytanie, które zostało im zadane brzmiało następująco: Czy Szkocja powinna być niepodległym krajem? (*Should Scotland be an independent country?*). Za niepodległością zagłosowało 44,7%, natomiast przeciw 55,3%, frekwencja była rekordowa i wyniosła 84,59%³⁰. Wynik referendum na chwilę dał poczucie wewnętrznej stabilizacji w ZK, jednak należy mieć na uwadze, że blisko 45% szkockiego społeczeństwa zakwestionowało dalszy sens bycia w unii z Anglią, Walią i Irlandią Północną³¹. Mimo że wynik referendum na pierwszy rzut oka mógłby zostać uznany za całkowitą porażkę, to ostatecznie Szkocja zyskała. Uprawnienia Szkockiego Parlamentu po raz kolejny zostały poszerzone ustawą o Szkocji (*Scotland Act 2016*)³². „Tożsamość narodowa Szkotów, a także ich

²⁶ Niechęć Szkotów w stosunku do Partii Konserwatywnej pogłębiła się w czasie rządów Johna Majora, który był w latach 1990–1997 jej liderem, jednocześnie pełniąc funkcję premiera Wielkiej Brytanii.

²⁷ E. Radmoska, op. cit., s. 120.

²⁸ Ibidem.

²⁹ Głosy w przeprowadzonym referendum rozłożyły się następująco: aż 74,3% uprawnionych do głosowania wyraziło poparcie na utworzenie szkockiego organu ustawodawczego, natomiast 25,7% zagłosowało przeciw. Jeżeli chodzi o kwestię związaną z możliwością wpływania na wysokość podatków, 63,5% poparła to rozwiązanie, 36,5% wyraziła sprzeciw, a frekwencja w obu przypadkach wyniosła 60,4% - zob. *Scottish Referendum Live – The Results*, BBC, <http://www.bbc.co.uk/news/special/politics97/devolution/scotland/live/index.shtml#top> (data dostępu: 14.08.2021).

³⁰ *Scotland Decides*, BBC News, 19 września 2014 r., <https://www.bbc.com/news/events/scotland-decides/results> (data dostępu: 4.08.2021).

³¹ M. Bonikowska, *Szkockie referendum: jakie wnioski dla UE i UK?*, „Centrum Stosunków Międzynarodowych” 2014, nr 7, s. 2.

³² *Scotland Act 2016*, akt ten dostępny pod adresem: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2016/11/contents/enacted> (data dostępu: 14.08.2021).

wytrwałość w dążeniu do zyskania zwiększonej autonomii, zaowocowała największym zakresem kompetencji i uprawnień – w porównaniu z Walią i Irlandią Północną³³. Należy jednak pamiętać, że Parlament ZK posiada wszelkie środki do uchylenia każdego nadanego przez Szkotów prawa, a kompetencje Parlamentu Szkockiego są ograniczone, o czym świadczy chociażby to, że Holyrood nie posiada uprawnień do zorganizowania referendum niepodległościowego. Wynika to wprost z przepisów Aktu o Szkocji z dnia 19 listopada 1998 r. (*The Scotland Act 19th November 1998*)³⁴. Zgodnie z art. 30 ust. 2 tegoż aktu, za zgodą Parlamentu ZK, formalnie istnieje możliwość nadania Parlamentowi Szkockiemu tymczasowych uprawnień do jego organizacji. Jednakże w rzeczywistości zgody na przeprowadzenie referendum ze strony Parlamentu ZK, a także brytyjskiego premiera Borisa Johnsona, nie ma³⁵. Swoje stanowisko Johnson argumentuje tym, że priorytetem dla ZK jest odbudowa gospodarki po pandemii, a kwestia niepodległości została rozstrzygnięta w 2014 r. Ponadto premier ZK podnosi fakt, że w 2014 r. Szkoci sami oznajmili, że w przypadku przegranej nie będą naciskali na organizację referendum w tym pokoleniu.

Wielokrotnie pomijana Szkocja przez rząd centralny ZK, który nie akceptował postulatów ważnych dla prawidłowego rozwoju społecznego czy gospodarczego, mimo licznych przeszkód, poszukuje możliwości przeprowadzenia kolejnego referendum. W marcu 2021 r. Szkocki rząd opublikował projekt ustawy w sprawie zorganizowania głosowania, w którym Szkoci mieliby odpowiedzieć na następujące pytanie: Czy Szkocja powinna być niepodległym krajem? Zgodnie z wstępnymi założeniami, projekt ustawy miał zostać zatwierdzony w przypadku, gdyby większość posłów wybranych w majowych wyborach (2021 r.) opowiedziały się za niepodległością Szkocji³⁶. Mimo zwycięstwa SNP, do uzyskania większości bezwzględnej zabrakło jednego mandatu. Po ogłoszeniu wyników wyborów, 9 maja 2021 r. doszło do spotkania

³³ Mimo że w ramach brytyjskiej dewolucji największy zakres uprawnień uzyskał Parlament Szkocki, to sprawy ustrojowe, zagraniczne, rejestracji partii politycznych itd. pozostały również w gestii Parlamentu Wielkiej Brytanii. *Vide*: M. Cimke, *Specyfika państwa regionalnego na przykładzie devolved regions w Zjednoczonym Królestwie Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej*, „Przeгляд Prawa Konstytucyjnego” 2019, nr 3(49), s. 68.

³⁴ Na podstawie *The Scotland Act 1998* został powołany zdecentralizowany Parlament Szkocki oraz rząd szkocki. Należy podkreślić, że jest to jeden z najważniejszych aktów konstytucyjnych, który ma realny wpływ na funkcjonowanie Szkocji od czasów Aktu Zjednoczenia z 1707 r. Tekst aktu dostępny pod adresem: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1998/46/contents> (data dostępu: 14.08.2021).

³⁵ Boris Johnson – brytyjski polityk, od 2019 r. lider Partii Konserwatywnej, a także premier ZK.

³⁶ *Drugie referendum ws. niepodległości Szkocji. Rząd przedstawił projekt ustawy*, Polsat News, 22 marca 2021 r., <https://www.polsatnews.pl/wiadomosc/2021-03-22/drugie-referendum-ws-niepodleglosci-szkocji-rzad-przedstawil-projekt-ustawy/#komentarze-1607229> (data dostępu: 15.08.2021).

szeffów rządów, na którym liderka SNP Nicola Sturgeon³⁷ oświadczyła, że mieszkańcy Szkocji bezwzględnie powinni mieć możliwość wyrażenia zdania w sprawie niepodległości. Jednak ze względu na kryzys związany z pandemią sprawę tę należy odroczyć w czasie. Liderka SNP wyraźnie zadeklarowała, że naród szkocki będzie mógł zdecydować o swojej niepodległości, a sprawa referendum jest kwestią „kiedy”, a nie „czy”³⁸. Zgodnie z oficjalnymi informacjami podanymi przez SNP, Sturgeon będzie współpracować z brytyjskim rządem, aby wyprowadzić kraj z kryzysu, w jakim obecnie się znajduje z powodu pandemii – ponieważ jest to kwestia pierwszoplanowa³⁹. Dobre relacje z brytyjskim rządem z pewnością są na wagę złota, gdyż należy pamiętać, że referendum nie może odbyć się bez jego zgody.

Podsumowanie

„ZK nigdy nie było modelowym państwem unitarnym, lecz unią czterech państw, które zachowały własną odrębność”⁴⁰. Tę odmienność szczególnie prezentuje Szkocja, która od zawsze „spoglądała w innym kierunku”. Niepodległościowe dążenia Szkotów w ostatnim czasie uległy silnemu nasileniu. Czynnikiem, który niewątpliwie miał znaczący wpływ na wzrost szkockich nastrojów nacjonalistycznych, było referendum w sprawie wyjścia ZK z Unii Europejskiej, a na późniejszym etapie sam brexit, który spowodował, że potencjalne odłączenie Szkocji od ZK stało się bardziej problematyczne. Należy podkreślić, że gdyby proeuropejscy Szkoci⁴¹ otrzymali status niepodległego państwa i chcieliby pozostać w strukturach Unii Europejskiej, musieliby podjąć starania o akcesję (nie ma w tym przypadku możliwości, aby przywrócić

³⁷ Nicola Sturgeon – szkocka polityk, od 14 listopada 2014 r. lider Szkockiej Partii Narodowej, natomiast od 20 listopada 2014 r. pierwsza minister Szkocji.

³⁸ *Szkocja nie rezygnuje z marzeń o niepodległości. „Drugie referendum to kwestia kiedy, a nie czy”*, 10 maja 2021 r., Business Insider, <https://businessinsider.com.pl/wiadomosci/niepodleglosc-szkocji-drugie-referendum-to-kwestia-kiedy-a-nie-czy-mowi-szefowa/bq8r89j> (data dostępu: 21.08.2021).

³⁹ M. Nowakowska, *Szkocja: Prace nad nowym referendum niepodległościowym zostaną wznowione*, 8 września 2021 r., <https://www.euractiv.pl/section/demokracja/news/szkocja-wielka-brytania-uk-referendum-niepodleglosc-sturgeon-johnson/> (data dostępu: 10.09.2021).

⁴⁰ Najczęściej ZK określane jest mianem unitarnej państwa wyspiarskiego, jednak o silnym stopniu decentralizacji. „Warto dodać, że państwo unitarne oznacza wszelkie dążenia do zjednoczenia wielu autonomicznych twórców społecznych w jedną całość” – *vide*: M. Katana, *Wielka Brytania jako region pogranicza: tożsamości i artykulacja interesów politycznych*, „Pogranicze. Polish Borderland Studies” 2013, nr 1, s. 92.

⁴¹ Szkoci to najbardziej proeuropejski naród Zjednoczonego Królestwa – 62% z nich opowiedziało się za pozostaniem kraju w strukturach unijnych, a tylko 38% za ich opuszczeniem. Szerzej: V. Serzhanova, A. Kimla, *Potencjalny wpływ brexitu na ustrój terytorialny i integralność Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej*, „Przegląd Sejmowy” 2020, nr 6(161), s. 117–143.

członkostwo Szkocji tylko poprzez uzyskanie przez nią niepodległości), co wiąże się z przejściem skomplikowanej procedury określonej w art. 49 traktatu o Unii Europejskiej⁴². Co istotne, negocjowane warunki prawdopodobnie nie będą tak zyskowne, jak było to w przypadku ZK.

Opowiadając się za odłączeniem od ZK, Szkoci uważają, że nieduży powierzchniowo kraj, doskonale poradzi sobie jako samodzielne, samowystarczalne państwo. Jako przykład przywołują Republikę Irlandii, która przez 750 lat była pod panowaniem angielskim, aż do 1921 r., kiedy to zostało utworzone Wolne Państwo Irlandzkie. Od roku 1171 do 1921 r. w Irlandii powstało wiele ruchów niepodległościowych, a ich determinacja umożliwiła całkowite uniezależnienie się od władz brytyjskich. „David McCrone zwraca uwagę na podobieństwa między Republiką Irlandii i Szkocją: podobna »celtycka« historia, zbliżona liczba mieszkańców, doświadczenia w byciu »pod kontrolą« Westminsteru”⁴³.

Szkoci podnoszą, że są w stanie osiągnąć autarkię (czyli samowystarczalność gospodarczą) w związku z przylegającymi do ich terenów obszarami morskimi, które są bogate w złoża ropy naftowej i gazu. Ponadto mieszkańcy północnej części wyspy twierdzą, że „niepodległości” nie będą budować na nowo, gdyż posiadają już wiele organów i instytucji suwerennego państwa, takich jak rząd, parlament, a także własny język czy zwyczaje. Trzeba podkreślić fakt, że Szkotów cechuje „dojrzały nacjonalizm”. „Bycie Szkotem jest ponad bycie Brytyjczykiem”⁴⁴. Badanie przeprowadzone przez YouGov dla BBC wykazało silniejszą tożsamość nacjonalistyczną wśród Szkotów niż pośród innych grup narodowych zamieszkujących ZK. Aż 84% ankietowanych Szkotów, którzy mogli wybrać tylko jedną tożsamość zadeklarowało, że „bardzo mocno” identyfikuje się jako Szkot, natomiast 16% wybrało inną grupę narodową⁴⁵. Natomiast badanie przeprowadzone na grupie Walijszczyków i Anglików wykazało, że 54% badanych Anglików „bardzo mocno” czuje się Anglikami (46% wybrało inną możliwość), a mniej niż połowa, bo 41% Walijszczyków, utożsamia się jako Walijszczyki⁴⁶. Coraz częściej wśród Szkotów można zaobserwować kryzys tożsamości państwowej na rzecz narodowej, co może być ważnym sygnałem, którego pod żadnym pozorem nie należy bagatelizować.

Dążenie Szkotów do odzyskania pełnej suwerenności, mimo prowadzonej intensywnie polityki tożsamości (historycznie istotnej), napotyka na liczne

⁴² Traktat o Unii Europejskiej i Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (wersja skonsolidowana), Dz. Urz. UE 2016 C 202.

⁴³ K. Robbins, *Britain and Europe: Devolution and Foreign Policy*, „International Affairs” 1998, nr 74(1), s. 105.

⁴⁴ E. Radmoska, op. cit., s. 119.

⁴⁵ S. Brocklehurst, *Scots 'more optimistic about future', according to BBC survey*, BBC, 6 czerwca 2018 r., <https://www.bbc.com/news/uk-scotland-44301827> (data dostępu: 10.09.2021).

⁴⁶ Sir J. Curtice, *Nationalism 'mean something different' in Scotland*, 6 czerwca 2018 r., <https://www.bbc.com/news/uk-scotland-44300916> (data dostępu: 10.09.2021).

przeszkody. Pierwszą barierę stanowią uwarunkowania prawno-organizacyjne tj. brak woli i zgody ze strony Parlamentu ZK na przeprowadzenie referendum niepodległościowego. W tej niekorzystnej sytuacji SNP bierze jednak pod uwagę możliwość skierowania sprawy do rozpatrzenia przez Sąd Najwyższy w Londynie, którego zadaniem byłaby ocena legalności przeprowadzenia referendum niepodległościowego bez zgody ZK. Są jednak nikłe szanse na to, aby Sąd Najwyższy poparł takie rozwiązanie.

Kolejną trudnością, która wydaje się nie być podnoszona przez szkocki rząd, jest fakt, że w porównaniu do ostatnich miesięcy poparcie dla działań i ruchów niepodległościowych wśród Szkotów spadło. W sondażu przeprowadzonym przez Savanta ComRes dla „The Scotsman” w lutym 2021 r., ponad 47% ankietowanych zadeklarowało, że gdyby obyło się referendum niepodległościowe, to zagłosowałoby w nim za niepodległością Szkocji, natomiast 43% opowiedziało się przeciw takiemu rozwiązaniu⁴⁷. Trzy miesiące później, co ciekawe, liczby te odwróciły się – 43% biorących udział w ankiecie wskazało, że zagłosuje za niepodległością Szkocji, natomiast 47% przeciw⁴⁸. Z najnowszego sondażu przeprowadzonego we wrześniu 2021 r. na zlecenie „The Scotsman” wynika natomiast, że 48% popiera szkocką niepodległość, 52% jest przeciwnikiem secesji⁴⁹. Warto podkreślić, że jeszcze w październiku 2020 r. poparcie dla niepodległości osiągnęło rekordowy poziom, co wynika chociażby z sondażu Ipsos Mori – 58% badanych poparło oderwanie się Szkocji od ZK, a 42% wyraziło sprzeciw⁵⁰.

Gdyby opisane powyżej problemy prawne i społeczne zostały pokonane, to Szkoci, dążąc do odzyskania niepodległości, nie powinni zapominać o negatywnych skutkach secesji, takich jak konieczność wprowadzenia własnej waluty (rząd ZK wyraźnie sprzeciwia się zachowaniu unii walutowej w przypadku uzyskania niepodległości przez Szkocję), co spowoduje narażenie gospodarki na zwiększone koszty obsługi zadłużenia oraz konieczność budowy sił zbrojnych od podstaw⁵¹.

Wydaje się, że pandemia i związany z nią kryzys gospodarczy zahamowały potencjalne zagrożenie dla integralności ZK, na co wskazują chociażby cyklicz-

⁴⁷ *Scottish support for independence drops, poll shows*, Reuters, 11 lutego 2021 r., <https://www.reuters.com/article/uk-britain-politics-scotland-idUSKBN2AB142> (data dostępu: 14.09.2021).

⁴⁸ *Szkoci chcą niepodległości. Oczekują od brytyjskiego rządu zgody na nowe referendum*, Forsal.pl, 14 października 2020 r., <https://forsal.pl/swiat/brexit/artykuly/7848643.rekordowy-poziom-poparcie-dla-niepodleglosci-szkocji.html> (data dostępu: 14.09.2021).

⁴⁹ *Rozwód z Londynem? Szkoci podzielili się prawie na pół ws. niepodległości regionu*, Forsal.pl, 10 września 2021 r., <https://forsal.pl/swiat/aktualnosc/artykuly/8241991.szkocja-referendum-niepodleglosciowe-sondaze-szkoci-podzielili-sie-prawie-na-pol.html> (data dostępu: 14.09.2021).

⁵⁰ A. Wolska, *Szkocja: Rekordowe poparcie dla niepodległości*, Euroactive, 14 września 2020 r., <https://www.euractiv.pl/section/demokracja/news/szkocja-rekordowe-poparcie-dla-niepodleglosci> (data dostępu: 14.09.2021).

⁵¹ N. Davies, *Wyspy*, Kraków 2007, s. 864–866.

nie przeprowadzane sondaże, ale także słowa liderki SNP. Sturgeon po wygranych wyborach do Parlamentu, które odbyły się w maju 2021 r., przyznała, że w pierwszej kolejności należy zająć się kryzysem gospodarczym, a później kwestią niepodległości Szkocji⁵². Jednakże liderka SNP nie ukrywa, że chciałaby przeprowadzenia referendum w pierwszej połowie swojej 5-letniej kadencji⁵³.

Mieszkańcy północnej części wyspy nigdy nie pogodzili się z angielską dominacją, a ich dążenia niepodległościowe są w ostatnich latach szczególnie silne. Brak równoprawnej pozycji między organami regionalnymi a centralnymi generuje wiele nieporozumień pomiędzy Szkocją a Anglią. Mimo że kwestia niepodległości – przynajmniej na razie – zesłała na dalszy plan, to nie należy całkowicie wykluczać, iż żądania szkotów nie nabiorą tempa. Zbyt pochopne decyzje po obu stronach mogą doprowadzić do nieodwracalnych konsekwencji, które będą miały wpływ na dalsze losy Wielkiej Brytanii – mowa tu o chociażby o konieczności gruntownej przebudowy struktur, instytucji i polityki państwa – oraz kształt i pozycję współczesnej Europy na arenie międzynarodowej.

Wykaz literatury

- Bogdanor V., *Devolution in the United Kingdom*, Oxford University Press, Oxford 1999.
- Bonikowska M., *Szkockie referendum: jakie wnioski dla UE i UK?*, „Centrum Stosunków Międzynarodowych” 2014, nr 7.
- Brocklehurst S., *Scots 'more optimistic about future', according to BBC survey*, BBC, 6 czerwca 2018 r., <https://www.bbc.com/news/uk-scotland-44301827>.
- Cimke M., *Specyfika państwa regionalnego na przykładzie devolved regions w Zjednoczonym Królestwie Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej*, „Przegląd Prawa Konstytucyjnego” 2019, nr 3(49).
- Colley L., *Britons: Forging the Nation*, Yale University Press, New Haven 1992.
- Curtice J., *Nationalism 'mean something different' in Scotland*, 6 czerwca 2018 r., <https://www.bbc.com/news/uk-scotland-44300916>.
- Davies N., *Wyspy*, Wyd. Znak, Kraków 2007.
- Drugie referendum ws. niepodległości Szkocji. Rząd przedstawił projekt ustawy*, Polsat News, 22 marca 2021 r., <https://www.polsatnews.pl/wiadomosc/2021-03-22/drugie-referendum-ws-niepodleglosci-szkocji-rzad-przedstawil-projekt-ustawy/#komentarze-1607229>.
- Duerr G., *Scottish Secession: Prospects for Independence after Blair?*, Britain after Blair, British Politics Group, Chicago.
- Ferguson N., *Empire: The Rise and Demise of the British World Order*, Basic Books, 2004.

⁵² Premier Szkocji Nicola Sturgeon zapowiada referendum niepodległościowe po pandemii, Forsal.pl, 18 maja 2021 r., <https://forsal.pl/swiat/artykuly/8166435,premier-szkocji-sturgeon-referendum-niepodleglosciowe-po-pandemii.html> (data dostępu: 15.09.2021).

⁵³ Ibidem.

- Hanham H.J., *Scottish Nationalism*, Londyn 1969.
- Hassan G., *The Modern SNP: From Protest to Power*, Edinburgh University Press, 2009.
- Ichijo A., *Scottish Nationalism and the Idea of Europe: Concepts of Europe and the Nation*, Routledge, New York 2004.
- Katana M., *Wielka Brytania jako region pogranicza: tożsamości i artykulacja interesów politycznych*, „Pogranicze. Polish Borderland Studies” 2013, nr 1.
- Małecka A., *Odrębność kulturowa Szkotów i szkockie dążenia separatystyczne*, [w:] M. Żakowska, A. Dąbrowska, J. Parnes (red.), *Europa swoich – Europa obcych. Stereotypy, zderzenia kultur i dyskursy tożsamościowe*, Wyd. UŁ, Łódź 2017.
- MI5 file links former SNP leader to Nazi plan*, The Scotsman, 7 listopada 2005 r., <https://www.scotsman.com/news/mi5-file-links-former-snp-leader-nazi-plan-2512735>.
- Minęło 100 dni od brexitu. Jakie straty gospodarcze poniosła Wielka Brytania? [PRO-GNOZY VS. REALIA]*, Foksal.pl, 12 kwietnia 2021 r., <https://foksal.pl/swiat/brexit/artykuly/8137095,100-dni-brexitu-jakie-straty-gospodarcze-poniosla-wielka-brytania-prognozy-vs-realia.html>.
- Nowakowska M., *Szkocja: Prace nad nowym referendum niepodległościowym zostaną wznowione*, Euroactive, 8 września 2021 r., <https://www.euroactive.pl/section/demokracja/news/szkocja-wielka-brytania-uk-referendum-niepodleglosc-sturgeon-johnson/>.
- Pajewski J., *Historia powszechna 1871–1918*, Wyd. Nauk. PWN, Warszawa 1999.
- Premier Szkocji Nicola Sturgeon zapowiada referendum niepodległościowe po pandemii*, Foksal.pl, 18 maja 2021 r., <https://foksal.pl/swiat/artykuly/8166435,premier-szkocji-sturgeon-referendum-niepodleglosciowe-popandemii.html>.
- Radmoska E., *Szkockie dążenia niepodległościowe – główne wyzwania w sferze ekonomicznej w aspekcie ewentualnego odłączenia się Szkocji od Zjednoczonego Królestwa*, „Studia Europejskie” 2018, nr 1.
- Rajca L., *Dewolucja jako szczególny proces decentralizacji w Wielkiej Brytanii*, [w:] K. Czarnecki, A. Lutrzykowski, R. Musiałkiewicz (red.), *Samorząd terytorialny w Polsce i w Europie. Aktualne problemy i wyzwania*, Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa we Wrocławiu, Wrocław 2017.
- Robbins K., *Britain and Europe: Devolution and Foreign Policy*, „International Affairs” 1998, nr 74(1).
- Rozwód z Londynem? Szkoci podzielili się prawie na pół ws. niepodległości regionu*, Foksal.pl, 10 września 2021 r., <https://foksal.pl/swiat/aktualnosci/artykuly/8241991,szkocja-referendum-niepodleglosciowe-sondaze-szkoci-podzielili-sie-prawie-na-pol.html>.
- Scotland Decides*, BBC News, 19 września 2014 r., <https://www.bbc.com/news/events/scotland-decides/results>.
- Scottish Referendum Live – The Results*, BBC, <http://www.bbc.co.uk/news/special/politics/97/devolution/scotland/live/index.shtml#top>.
- Scottish support for independence drops, poll shows*, Reuters, 11 lutego 2021 r., <https://www.reuters.com/article/uk-britain-politics-scotland-idUSKBN2AB142>.
- Serzhanova V., Kimla A., *Potencjalny wpływ brexitu na ustrój terytorialny i integralność Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej*, „Przegląd Sejmowy” 2020, nr 6(161).
- Szkoci chcą niepodległości. Oczekują od brytyjskiego rządu zgody na nowe referendum*, Foksal.pl, 14 października 2020 r., <https://foksal.pl/swiat/brexit/artykuly/7848643,rekordowy-poziom-poparcie-dla-niepodleglosci-szkocji.html>.

Szkocja nie rezygnuje z marzeń o niepodległości, Drugie referendum to kwestia kiedy, a nie czy, Business Insider, 10 maja 2021 r., <https://businessinsider.com.pl/wiadomosci/niepodleglosc-szkocji-drugie-referendum-to-kwestia-kiedy-a-nie-czy-mowi-szefowa/bq8r89j>.

Union with Ireland Act, <https://jameswjbowden.files.wordpress.com/2013/06/union-with-ireland-act-1800.pdf>.

Wolska A., *Szkocja: Rekordowe poparcie dla niepodległości*, Euroactive.pl, 14 września 2020 r., <https://www.euractiv.pl/section/demokracja/news/szkocja-rekordowe-poparcie-dla-niepodleglosci/>.

Zins H., *Historia Anglii*, Ossolineum, Warszawa–Wrocław 1971.

Summary

Disintegration risk analysis of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland – case of Scotland

Keywords: international law, United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, Scotland, national liberation movements, disintegration, territorial system, territorial integrity.

The aim of the study is to analyze and attempt to assess the risk of the break-up of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland based on the latest surveys. The institution of a referendum and public opinion polls concerning the aspirations for independence showed that the support in the examined area is spread more or less “half and half”. However, it should be emphasized that public opinion is susceptible to changes – new events taking place on the political scene and unexpected economic factors may significantly change the results of the research. The conclusions from the considerations indicate that the biggest problem is the lack of equal position between the central and regional authorities, but also the issue of a strong sense of belonging to their national group. As many as 84% of the surveyed Scots identify “very strongly” as ‘Scot’. Despite the existence of political, legal, organizational and economic obstacles, the persistence and persistence of the Scots in their pursuit of regaining sovereignty may pose the greatest threat. The approval of the UK Parliament to hold an independence referendum in Scotland could be the first step in the disintegration of Great Britain. The attempts to regain independence by Scotland are a significant threat because they affect the sphere of the United Kingdom’s integrity and are associated with an impasse in the internal dimension. The lack of an agreement reached between ‘Scotland and England’ will undoubtedly affect the internal and global order. Although the topic of UK disintegration has been overshadowed by the deepest recession in over 300 years caused by the COVID-19 pandemic, the risk of disintegration is likely in the coming years.